

Vladimír Miltner

a VZNIK
VÝVOJ
BUDDHISMU

VYŠEHRAĐ

EDIČNÍ ŘADA SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ

VLADIMÍR MILTNER

Vznik a vývoj buddhismu

Doslov napsal Dušan Zbavitel

Redakční spolupráce Miloslav Krása

Typografie Zbyněk Kočvar

Odpovědná redaktorka Blanka Koutská

E-knihu vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

roku 2014 jako svou 1239. publikaci

Vydání v elektronickém formátu první

(podle druhého vydání v tištěné podobě)

Doporučená cena E-knihy 180 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

© Vladimír Miltner – dědicové, 2012

ISBN 978-80-7429-442-6

Tištěnou knihu si můžete zakoupit na www.ivysehrad.cz

Na přebalu:

Indie – socha u chrámu Mahabodhi v Bodghaji

Foto: Zdeněk Thoma

Obsah

Úvod	9
Prameny	9
Před Buddhou	12
Doba Buddhova	19
Nové směry	28
Další vývoj	35
I BUDDHA	44
Mládí	44
Cesta k procitnutí	51
První učedníci	59
Šíření nauky	67
Stáří a skon	75
II OBEC	93
Obraz společnosti	93
Laikové	100
Mniši	110
Kláštery	124
Kult, obřady, svatyně	130
III NAUKA	142
Trest	142
Rozpravy	156
Bez Mistra	165
Školy	188
Člověk a svět	201

IV	FILOZOFIE	220
	Tři kola v soukolí	220
	Prázdnota a okamžiky bytí a vývoje	235
	Vnímání, poznání, vědění	248
	Dilema, tetralema... ..	255
	Buddhismus a Šankara	263
 V	 LITERATURA	 279
	Trojí koš.	279
	Pálijský kánon	287
	Pálijská literatura nekanonická	299
	Zlomky sanskrtského kánonu atd.	307
	Literatura mimo kánon	318
	Závěr	328
	 Doslov (Dušan Zbavitel)	 333
	Výběr z bibliografie	337
	Jmenný a věcný rejstřík	343

Úvod

PRAMENY

Vznik a vývoj buddhismu a jeho učení v Indii můžeme poznávat a studovat především z mnoha dávných textů představujících nicméně jen menší část tehdejší rozsáhlé literatury, která během staletí do značné míry vzala zasvé. Byly to nejen zub času a lidská nedbalost, jež tu účinně zapracovaly, ale také četné ničivé vpády a nájezdy nejrůznějších kmenů a národů. Od 12. století to byli zejména muslimové, kteří s obzvláštní zálibou nejen bourali buddhistické klášterní univerzity, nýbrž hlavně pálili knihovny.

Buddhistické texty se nám dochovaly jako většinou neúplné kánony četných starých škol a směrů zejména na Šrí Lance, v Barmě, v Kambodži a v Thajsku, jako zlomkový kánon pozdního buddhismu, doplněný výběrem z vedlejších textů v Nepálu, a konečně nám zůstaly i jednotlivé texty roztroušené tu s tam, třeba v některých džinistických jeskynních knihovnách v západní Indii, v mohylách a sklepeních střední Asie, v Tibetu, v Číně, v Japonsku. Zvláštní a velmi pozoruhodný celek tvoří buddhistická literatura filozofická a vůbec vědecká. Máme ovšem také hojné překlady ponejvíce čínské a tibetské a z tibetských pořízené mongolské; překlady jsou však omezeny spíše na duchovní směry pozdějších buddhistických škol, jež setrvaly ve východní Asii.

Mimo tyto staré texty máme též poměrně dost středověkých, ba novověkých spisů vykládajících nejrozmanitější buddhistické doktríny, a to ve formě samostatných traktátů nebo komentářů.

Jsou psány různými indickými jazyky; často jsou to překlady. Potíží tkívá v tom, že velká část těchto textů jsou zápisy ústní

tradice ‚z úst v ucho‘, takže jejich spolehlivost je poněkud sporná a dobrat se pravého významu není vždy snadné.

Pro historii buddhismu jsou velmi cenné archeologické památky, většinou poničené a pobořené: mohyly, kláštery, chrámy, univerzity, sochy, reliéfy, malby na různých materiálech; i ty dokládají a obrazy buddhistické učení své doby. Zejména vykopávky dávných budov, na jejichž stěnách se dochovaly nápisy nejrůznějšího obsahu, napomáhají stanovit přesnější časové určení.

Avšak obsahují dochované texty opravdu to, čemu učil sám Buddha? Mnozí badatelé se domnívají, ba jsou přesvědčeni, že ano. Avšak přesto v mnoha textech na týž námět někdy shledáváme rozpory tak značné, že tu vyvstávají silné pochybnosti.

Podle zcela souhlasné tradice všech buddhistických škol bylo Buddhovo učení velmi brzy po jeho skonu či spíše po jeho konečném vyvanutí (*S parinirvána*, *P parinibbána*)* ještě téhož roku na velkém shromáždění mnichů zopakováno slovo od slova, aby si je mnichové přesně zapamatovali. Byl to takzvaný první buddhistický koncil, který se měl konat v magadhském hlavním městě Rádžagrze (*P Rádžagaha*, dnešní Rádžgir na jihojihovýchod od Patny ve státě Bihár), ale z historického hlediska je poněkud sporný a nejistý. Každé Buddhovo kázání, každou poučku i každou rozpravu přednesl spolehlivý mnich, který byl tehdy tomu přítomen, a shromáždění text sborově opakovalo. Tak se prý vytvořila poměrně spolehlivá ústní tradice, která byla písemně zachycena mnohem později, čímž vznikl takzvaný Trojí koš (*S Tripitaka*, *P Tipitaka*) buddhistický kánon sestávající ze tří částí. Avšak i tu vzniká nejistota, zda Trojí koš pochází ještě

* Buddhistické texty indické, jak se nám dochovaly, jsou psány hlavně ve dvou jazycích, totiž v páli a v sanskrtu klasickém i tzv. buddhistickém. Slovo *páli* neznamená přímo ani tak jazyk, jako spíš „text“; jazykem těchto pálijských textů je zřejmě tehdejší vývojový stupeň magadhštiny (*māgadhi*). Velké S před indickým slovem znamená, že je to slovo sanskrtské, P znamená slovo pálijské; je-li slovo bez označení, jde o slovní tvar týž pro oba jazyky. Pozdní, maháján-ský buddhismus užívá jen sanskrtu a stejně i védántista Šankara a džinisté.

z doby, než se buddhisté začali tříštit na různé školy a sekty. Ve skutečnosti máme totiž několik různých verzí kánonu: pálijskou, tj. šrilanskou a jihovýchodně asijskou, sanskrtskou, čínskou, tibetskou a mongolskou.

Avšak rozvoj buddhistické literatury zdárně pokračoval i po sestavení kánonu. Takzvané parakanonické texty se utěšeně množily zejména se vznikem různých buddhistických škol. Starší texty byly doplňovány, komentovány, překládány do jiných indických jazyků. Byl to vývoj živelný a nečetné občasně buddhistické koncily měly jen časově omezený význam. Každá škola nebo místní mnišská obec byla víceméně samostatná, s ostatními spojená vlastně jen historickou osobností Buddhovou a základní trestí jeho nauky. Všichni se shodovali v názoru, který bezpochyby odpovídá skutečnosti, že buddhisté zůstali jednomyslni asi tak jedno století po Buddhově konečném vyvanutí, leč potom mezi nimi počaly klíčit ideologické rozpory nejrůznějšího druhu a závažnosti. Zdá se, že nedlouho před počátkem našeho letopočtu už existovalo kolem osmnácti významných škol, z nichž každá měla svůj vlastní poněkud odlišný Trojí koš. Do našich dob se v úplnosti dochoval jen jediný, totiž pálijský; z některých máme delší či kratší zlomky, ostatní zmizely beze stop.

Mahájánští buddhisté, to jest mnichové pozdějšího buddhistického seskupení škol a sekt Velkého vozu (na rozdíl od škol a sekt původního hínajánského Malého vozu), tvrdí, že i ty texty, které nebyly zařazeny do žádného z Trojích košů, jsou přece jen Buddhovy výroky. Avšak jeho učedníci, přesněji „posluchači“ (*S šrávaka*, *P sávaka*), nebyli dostatečně schopni je pochopit a správně si je zapamatovat, a tak byly tyto výroky sděleny různým nadpřirozeným bytostem a tak zachovány například v podzemním světě hadů (*nága*) nebo v nebeském světě bohů (*déva*). Teprve v době kušánského krále Kanišky I. počátkem 2. století n. l. se v Indii ukázali vynikající učenci, kteří byli s to pochopit a vyložit tyto zvláštní Buddhovy výroky, vynesli je z jejich dočasných úkrytů a šířili je mezi buddhistickými mnichy i laiky. To je ovšem bezpochyby pustá báchorka, protože i kdybychom

uznali, že některé texty byly drženy v tajnosti, přece jen je to nepravděpodobné, jelikož mimo úsilí o dosažení vyvanutí (*S nirvána*, *P nibbána*) se buddhističtí mniši velmi horlivě snažili šířit nauku, nikoli ji tajit. To platilo jak pro Malý vůz (*hínajána*), tak zejména pro Velký vůz (*mahájána*), který uznával věrohodnost i původních hínajánských kánonů.

PŘED BUDDHOU

Nejstarší archeologické doklady lidské přítomnosti v Indii pocházejí ze staršího paleolitu; byly nalezeny v náplavech řeky Sóánu v západním Paňdžábu. Jsou to hrubé kamenné odštěpky nebo oblázky neuměle otesané na jednom konci do špičky. Těchto nástrojů používali zřejmě pitekantropové, opolidé. Je to takzvaná kultura starosóánská. Po ní následovala raná a pozdní kultura sóánská, kultura neandertálců. Na jihu Indie kvetla v té době vyspělejší kultura madráská.

Do tohoto období mladšího paleolitu je kladen vznik člověka, *Homo sapiens*, jenž se živil sběrem plodin a lovem zvířete. Tehdy byl již znám oheň. Nejbohatší naleziště pozůstatků sóánské kultury jsou v poříčí Sóánu, v Kašmíru, v údolí řek Sábarmatí, Narmady a Gódávarí, ve střední části Východního Ghátu a v okolí Karnúlu. V poříčích Sindhu (Indu) a Gangy nebylo nalezeno nic, co by dokazovalo přítomnost lidu sóánské kultury v těchto nížinách, a geologie nám dosvědčuje, že v době kamenné se tam prostíraly neprostupné pralesy a močály.

Mezolit a zvláště pak neolit jsou charakterizovány dalším rozvojem kamenných nástrojů a zbraní. Zdokonaluje se luk a šípy, kameny jsou obrušovány, ba vrtány. Počíná výroba vypalovaných hlíněných nádob. Šíří se počátky primitivního zemědělství a chovu dobytka. Lidé bydleli nejen v jeskyních, ale i v jednoduchých chatrčích, jakýchsi přístřešcích z větví, listů a trávy. Dovedli už vypalovat nebo vydlabávat čluny z kmenů a za rybolovem se odvažovali i na moře.

Neolitická pohřebiště byla objevena u Mirzápuru na Ganze a v okolí Puttuččeri na východním pobřeží jižní Indie. Celá hrnčířská dílna nedaleko Ballári ve státě Maisúr svědčí o jisté specializaci výroby, o počátcích dělby práce. Jiná neolitická naleziště jsou Brahmagiri v jižní Indii a Singhanpur v údolí horního toku Mahánadí. V Mirzápuru, v Singhanpuru a v Ballári jsou také četné jeskynní kresby, předmět různých pravděpodobných i fantastických hypotéz o lidech mladší doby kamenné. Z konce této doby pocházejí i nálezy charakteristické černé keramiky v Kašmíru. Černá keramika připomíná některé nálezy v sídlištích civilizace poříčí Sindhu, takže obě tyto kultury lze snad uvést v nějakou souvislost.

Prvním kovem, který lidé zpracovali, bylo zlato, jehož užívali k výrobě šperků a ozdob. Koncem 4. a počátkem 3. tisíciletí však již vyráběli nástroje a zbraně z mědi a později z bronzu. V Ballári se v té době jako první zpracovaný kov objevuje železo. Je to sice výjimka, ale opravňuje nás k domněnce, že Indie je první oblastí světa, kde bylo železo dobyt, vyrobeno a zpracováno. Jiná střediska zpracovávání kovů byla pravděpodobně v pohoří Vindhja, což potvrzují vykopávky na horním toku Narmady – byl tam objeven velký sklad různých výrobků z mědi.

Mezi další významná naleziště tohoto období patří Amrí a Nal za řekou Sindhuem a Fatéhpur a Bithúr v ganžské nížině. Amríská kultura se vyznačuje ještě slabě vyvinutou architekturou a různobarevně malovanými hliněnými nádobami s tenkými stěnami pod patrným vlivem kultury babylonské. Je dosud na velmi nízkém stupni vývoje, je to však první městská kultura na území Velké Indie (dnešní Afghánistán, Pákistán, Indie, část Nepálu a Bangladéš).

O společenském zřízení těchto nejstarších obyvatel Indie nevíme nic. Ani o jejich etnické příslušnosti nelze tvrdit nic určitého. Byli to zřejmě předkové neindoevropských kmenů dosud v Indii žijících: Mundů, Góndů, Nágů a jiných, kteří se potulovali Indií, usazovali se na různých místech, opět se stěhovali a mísili se mezi sebou, a snad i Drávidů. Drávidové, dnes obývající převážně

indický jih, byli už před příchodem Ářjů na poměrně vysokém stupni civilizace; ze starých tamilských textů se dovídáme o bohatých městech, o vyvinutém zemědělství s počátky umělého zavlažování i o plavbách po moři.

V nejstarších védských textech není o indických praobyvatelích mnoho zpráv. Ářjové (S *árja*, vznešený, urozený) je nazývali *mléčcha* (barbar), *dasju* nebo *dása* (otrok), *rákšasa* nebo *pišáča* (démon, ďábel, zloduch), anebo prostě *anárja* (nevznešený, sprostý). Je však oprávněná domněnka, že jako společenské zřízení se u indických praobyvatel a také u Drávidů ještě dávno před příchodem prvních vln migrujících Ářjů na přelomu 3. a 2. tisíciletí vyvinula jakási forma kmenové vojenské demokracie.

Právě ve 3. tisíciletí vznikla největší indická otrokářská společnost, jíž nastává nové období staroindických dějin. Téměř jedno a čtvrt století už trvají archeologické výzkumy, jež odhalují pozůstatky mohutné městské civilizace o vysoké hospodářské a kulturní úrovni. Zprvu se zdálo, že sídliště této civilizace s velkými městy Mohendžo-dáro a Harappa jsou omezena jen na poříčí Sindhu, avšak později se ukázalo, že je to územně nejrozlehlejší starověká kultura světa. Dosud byla odhalena asi stovka větších i menších sídlišť v oblasti velkého trojúhelníku od Balúčistánu až na poloostrov Káthijávár a pak daleko na severovýchod k předhůřím himálajským. Podle prvních objevených sídlišť byla tato civilizace nazvána civilizací poříčí Indu, bývá však také někdy zvána kulturou harappskou nebo protoindickou.

Je zcela nesporné, že lid civilizace poříčí Indu, ačkoli neznáme jeho jazyk ani písmo, nepatřil ke kmenům indoárijským; nejspíše to byli jacísi Protodrávidové. Vyznávali však zřejmě kult Velkého boha, jehož charakteristické rysy v mnohém připomínají pozdějšího Šivu, symbol tvůrčí síly a plodnosti a zároveň jógina ovládajícího nadpřirozené moci a mocnosti. Známý reliéf ho zobrazuje obklopeného různými zvířaty, což mu vyneslo přízvisko Pašupati, Pán zvířat. Máme též důkazy o kultu Velké bohyně stejně jako v šivovské tradici a posvátný strom obdobně jako Šivovu sosnu himálajskou (*Pinus devadaru*) – a Buddhův Strom

procitnutí (S *bódhivrka*, P *bódhirukkha*), fíkovník posvátný (*Ficus religiosa*).

Archeologické nálezy nám potvrzují, že první vlny migrujících takzvaných árijských či védských Indů počaly pronikat na území Velké Indie už brzy po přelomu 3. a 2. tisíciletí. Byli to nejpravděpodobněji právě tito polokočovní pastevcí, nám Slovanům příbuzní jazykově i etnicky, kteří postupně rozvraceli velkou protoindickou říši v poříčí Indu a šířili se dál na východ a jihovýchod.

Protoindická civilizace byla tehdy zničena, její obyvatelé pobiti, asimilováni nebo zatlačeni na jih. Ale netrvalo dlouho a sami Árijové přešli k usedlému životu. Počali si budovat trvalé osady, vesnice a potom i města a vytvářeli si umělé zavlažování svých polí a rolí. Jen dobytek a brav nebyl ustájen a žil volně na lukách kolem vesnic. Staré védské texty byly pohotově přehodnoceny a bůh Indra byl mytologicky spjat s pravidelnými obdobími dešťů, s monzunou.

Zajímavým a významným znakem pronikajících árijských kmenů bylo umístění ohniště uvnitř obydlí. To v civilizaci poříčí Sindhu nebylo; jen za chladného počasí si zapalovali dřevěné uhlí na kovových pánvích. Avšak oheň byl středem domácnosti Árijů, bůh ohně Agni hrál ve védském rituálu ohromnou úlohu. A právě tohle napovídá, že to byli Árijové, kdo zničili a vyvrátili civilizaci poříčí Indu a položili základ civilizaci védské, neboť právě tak, jak archeologické výzkumy odhalují způsob přepadení a dobytí opevněného Mohendžo-dára, líčí verze Rgvédy dobývání měst a pevností, když se Árijové hrnuli do Indie od severozápadu.

Nejspíš dvě až tři staletí po jejich vstupu na indickou půdu počaly vznikat jejich nejranější a velmi rozsáhlé nábožensko-filozofické texty – *védy*, nejstarší literární výraz staroindického náboženství, filozofie i rituálu. Slovo *véda* znamená doslovně ‚věda, vědění‘. Je ovšem pravděpodobné, že některé z nejstarších védských hymnů jsou mnohem dávnější. Podle indické tradice prý nejstarší védské hymny pocházejí ještě ze staré pravlasti

zvané *pratnam ókah*, dávné sídlo, o němž se jinak nic neví. Postupně se vytvořily čtyři sbírky: *Rgvéda*, *Sámavéda*, *Jadžurvéda* a *Atharvavéda*. Nejsou to jednotlivá literární díla, nýbrž soubory hymnů, veršů, strof a prozaických odstavců, které měly vesměs praktický význam a byly běžně používány v náboženském životě. Oslavovaly božstva védského panteonu – to hlavně *Rgvéda*; učily nápěvům, jichž se užívalo při zpěvném přednesu hymnů – *Sámavéda*; uváděly kanonizované formule védského rituálu – *Jadžurvéda*; a obsahovaly magické průpovědi, zaříkadla a zaklínadla – *Atharvavéda*. Po dlouhá staletí byly védy tradovány ‚z úst v ucho‘, jako ostatně veškerá staroindická slovesnost, a zapsány byly poměrně pozdě, dlouho po tom, co se v Indii začalo používat písma.

Ve védských textech shledáváme ohlasy dobývání Indie: ářjovský bůh Indra ničil osady a města usedlých nepřátel, osvobodil ustájený dobytek a uvolnil zadržené vody, to jest zničil zavlažovací soustavu. Podle názoru védských Indů tak obnovil přirozenou volnost všehomíra.

Definitivního uspořádání se védským sbírkám dostalo během 9. století před n. l., v době vrcholné moci Purúravasova praprapravuka krále Purua. Tehdy se šťastným řízením osudu sešla početná skupina schopných intelektuálů, kněží, filozofů a básníků a ti sebrali všechny dostupné a dosud roztroušené védské texty a sestavili je do čtyř sbírek; mimo tyto čtyři kanonizované védské sbírky (*S sanhita*, *védasanhita*) nám zanechali i svou vlastní literární tvorbu, a to věroučnou, filozofickou, básnickou i epickou. To všechno se obvykle shrnuje pod obecný termín bráhmánismus.

Není sice účelem této publikace šířit se tu příliš o záležitostech mimo buddhismus, přece však, soudím, je tu na místě krátká etymologická poznámka. Neboť ani buddhismus nevznikl ničehonic; něco mu předcházelo, něco ho vyvolalo, ať už v tom či onom smyslu.

V rané védské době slovo *brahma*, odvozené od slovesného kořene *brh-*, ‚zvětšovat se, růst‘, znamenalo ‚posvátný text,

posvátná formule‘ s podloženým významem ‚velký, významný, slavný‘. V období vlády Puruovců bylo slovo personifikováno jako Nejvyšší bytost a bůh Brahma, první z božské trojice Brahma Tvůrce, Višnu Pěstoun a Šiva Ničitel; někdy je chápáno abstraktně filozoficky co neosobní absolutní *brahma* (středního rodu a v češtině nesklonné), z nějž vyvěrá veškeren život všehomíra a je jím udržován. Odtud je odvozeno i slovo bráhmána, ‚bráhma‘ (česky bez koncového *a*), příslušník hierarchicky nejvyššího společenského stavu, kněz-znalec posvátných textů a formulí a představitel Brahmův na Zemi.

Nejstarší náboženské obřady sestávaly především z uctívání bohů, z přednášení a prozpěvování védských hymnů, z proseb o všemožný prospěch (úroda, dobytek, obchod, potomstvo, zdraví, láska ap.) a z přinášení obětí. Během doby se však oběti staly hlavní součástí obřadů a výlučnost bohů poklesla natolik, že správně provedenou obětí byli bohové přímo povinováni splnit přednesenou prosbu. Tato ztráta nezávislého významu bohů, vlastně ztráta jejich nadpřirozeného božství, otevřela v oblasti teologie, kosmogonie a kosmologie doširoka bránu nejrůznějším spekulacím, abstraktnějším, systematičtějším, filozoficky mnohem vypracovanějším a konsekventnějším.

Jednou z doktrín nejpravděpodobněji neárjovského původu je víra v reinkarnaci, v transmigraci, v převtělování, v putování duší. V pozdních védských textech je o ní sotva pár mlhavých zmínek, ale v nevédské bráhmanské tradici je vesměs přijímána jako daná jednou provždy. Tato víra je bezpochyby těsně spjata se staroindickým pojetím vývoje všehomíra a nekonečného běhu času; mezi jednotlivými bráhmanskými školami existovaly ovšem jisté názorové rozdíly, byť většinou jen v maličkostech. Nicméně prostor pro nejrozmanitější spekulace se tu přímo nabízel.

Pronikající Áryové se usadili nejdříve v porčíí Sindhu a jeho přítoků. Rgvédské hymny ještě neznají řeku Gangu, neznají lotosový květ (*Nelumbo nucifera* aj.) ani fíkovník (*Ficus* sp.) a rýži (*Oryza sativa*). Áryové byli převážně pastevci, leč věnovali se i zemědělství. Chovali hovězí dobytek, koně a brav, pěstovali

proso, ječmen, oves, boby, tykve a len. Ovčí vlnu spřádali a tkali z ní látky.

Bitevní úspěchy Ářjů v jejich pronikání do nitra Indie byly podmíněny užíváním lehkých dvoukolých válečných vozů s koňským spřežením a kovových válečných seker, získaných zřejmě ze Sumeru. Tyto vozy už měly kola s loukotěmi; u dopravních kár tažených býky nebo voly však byla kola ještě plná. Ářjové znali kovové obruče, pobíjeli jimi kola svých vozů, ale kromě kovových zbraní a nástrojů používali ještě i nástroje kamenné. Nejběžnějšími zbraněmi byly luky a šípy s kovovými hroty, lehké meče a kopí. Bojovníci se chránili štítem, přilbicí a koženým nebo kovovým pancířem na plecích.

Z pozdějších védských textů se dovídáme o pronikání Ářjů na východ a jihovýchod. Jejich kmeny se usazovaly zejména v poříčí Gangy a Jamuny, jejichž úrodné nížiny se svými čtvrtahorními naplaveninami zdárně napomáhaly rozvoji staroindického zemědělství. Sever a jih území, jež se stalo novým domovem Ářjů, byly určeny pohořími Himálaj a Vindhja. Na východ k deltě gangské došli Ářjové zhruba v 8. století před n. l. a severozápad se vymkl z jejich moci – v 6. století před n. l. tam byla ustavena achajmenovská satrapie. Také na území dnešního Rádžasthánu a Gudžarátu se Ářjové rozšířili asi v 8. století před n. l.

Ářjové či védští Indové netvořili jednotnou etnickou skupinu; byly to etnicky blíže nebo vzdáleněji příbuzné kmeny, které při svém dobývání Indie nebojovaly jen proti indickým praobyvatelům a Drávidům, nýbrž vedly často kruté boje i mezi sebou navzájem, přičemž za spojence braly i kmeny domorodé. Tyto ářjovské kmeny tvořily dvě velké skupiny, jimž stály v čele dva královské rody, Sluneční (S *súrjavanša*) a Měsíční (S *čandravanša*), vzájemně spřízněné. Sluneční dynastii založil praotec Manu, syn boha Slunce, a Měsíční založil Purúravas, vnuk boha Měsíce a syn Manuovy dcery.

Po období vlády mocného krále Džanamédžaji z Měsíční dynastie někdy v 9. století před n. l., pravnuka slavného Ardžuny Pánduovce, kdy Puruovské či Kuruovské království dosáhlo vrcholu svého všestranného rozmachu, nastal pozvolný úpadek. Za krále Ničakšua v 8. století před n. l. bylo puruovské hlavní město Hastinápura (na pravém břehu Gangy na severovýchod od dnešního Mérathu) zničeno hroznou povodní a král přesídlil do Kaušámbí (dnešní Kósam na západ od Iláhábádu) na řece Jamuně. Zdá se, že zároveň s touto neblahou událostí započal i pozvolný úpadek tvůrčího bráhmanismu jako pevné nábožensko-filozofické ideologie a do popředí vystupují vědy dříve pomocné – astronomie, matematika, geometrie, jazykověda, lékařství, právo aj. To je jev velice významný pro rozvoj staroindických věd pozvolna, leč soustavně se oprošťujících od vlivu bráhmanismu jako ideologie vládnoucích, tedy nadřazených. Byl to však jen počátek, významný sice, ale skromný. Ten opravdový a všeobecný kvas a bouřlivý rozvoj staroindických věd vypukl až o dvě tři staletí později.

Se změnou hlavního města se Puruovské království rozpadlo a místní vládci se osamostatňovali a nabývali na moci i na vážnosti. V době Buddhově, to jest v 6.–5. století před n. l., byla severní Indie rozdělena na šestnáct větších i menších států, jak máme doloženo z purán a z buddhistických pramenů; byly zvané *džanapada*, država, a jejich formy státní byly velmi různé: království, oligarchie, konfederace, kmenové republiky. Puruovský či Kuruovský státěček, později tak zvaný podle Puruova prapravnuka Kurua, patřil k těm menším a bezvýznamnějším. Chronologie tohoto období je velmi nejistá, údaje z různých pramenů jsou kusé, je jich málo a často si odporují.

Historické prameny uvádějí:

Káší (P Káší) bylo zprvu nejmenším státem severní Indie. Jeho král Brahmadatta vtrhl se svým vojskem do Kóšalska

a ovládl je. Později však došlo ke zvratu, o němž mnoho nevíme; jisté je jen to, že v polovině 6. století bylo už Káší součástí Kóšalska. Káší se rozkládalo v poříčí Gangy a jeho hlavním městem bylo Váránasí (Banáras), i dnes zvané též Káší.

Kóšalsko (S Kóšala, P Kósala) byl významný stát na území dnešního Uttarpraděše. Hlavním městem bylo Šrávastí (P Sávatthi, dnešní Sahét-Mahét na řece Ráptí na sever od Faizábádu), jiným velkým městem byla Ajódhja (na řece Ghághře u dnešního Faizábádu). Ke Kóšalsku patřilo po určitou dobu také území Šákjů z Kapilavastu (P Kapilavatthu, dnešní Tilaura na severovýchodovýchod od Bahrámpuru nedaleko nepálských hranic); z tohoto kmene pocházel Buddha. Velký územní rozsah Kóšalska znesnadňoval státní správu – a tu jsou zárodky feudalismu: král propůjčoval rodovým náčelníkům určitá území, jakási léna (rádžabhóga), a ti je spravovali odvádějíce králi daň. Léno nebylo dědičné, po smrti lenního pána připadlo území opět králi, jenž je svěřil zase jinému. (Dědičné léno, džágír, bylo zavedeno až za dillíského sultanátu ve 13. století n. l.) Za života Buddho va vládl v Kóšalsku král Prasénadžit (P Pasénadi), nakloněný buddhismu. Jeho syn Virúdhaka (P Vidúdabha) ho zbavil trůnu a Prasénadžit uprchl do Magadhsku ke svému mladšímu příbuznému (asi synovci) králi Adžátašatruovi (P Adžátasattu), ale hned tam zemřel. Virúdhaka pak zaútočil na Šákje a krutě je zdrtil, za což mu buddhistické texty zlořečí.

Anga s hlavním městem Čampou (nedaleko na západ od dnešního Bhágálpuru v Biháru) byla věčným soupeřem Magadhsku. Po nějaký čas dokonce patřila Magadha do říše Angské, potom se však okolnosti zvrtny a král Bimbisára, příznivec Buddhův, připojil Angu k Magadhsku. Anga se rozkládala kolem dnešních měst Bhágálpuru a Mungéru.

Magadhsko (Magadha) leželo také v dnešním svazovém státě Bihár. Jeho stolicí byla nejdříve Girivradža (P Giribbadža), později přejmenovaná na Rádžagrhu (P Rádžagaha, dnešní Rádžgir na jihojihovýchod od Patny), a potom Pátaliputra na řece Ganze (P Pátaliputta, dnešní Patna). Magadhsko a jeho panovníci jsou

připomínání už ve védské literatuře i v obou velkých eposech Mahábhárata a Rámájana. Význam Magadhského vzrostl už v době Buddhově a zejména ve staletích pozdějších.

Vrdždži (P Vadždži), to byla republikánská konfederace několika kmenů, z nichž nejvýznamnější úlohu v dějinách hráli Vrdždžiové, Ličchaviové, Vidéhové a Džňátrkové (P Ňájja); kmeny však nezachovávaly endogamii a tak docházelo k míšení. Hlavním městem konfederace bylo Vaišálí (P Vésáli, dnešní Bésárh na levém břehu Gandaku na sever od Hádžípuru), středisko Vrdždžiu a Ličchaviu. Vidéhové měli hlavní město Mithilu (P Mijulu) či Džanakapuru (dnešní Džanakpur v okrese Darbhanga) a Džňátrkové, z nichž vyšel zakladatel džinismu Mahávíra Džina, sídlili ve městě Kundapuře (dnešní Basukund) nedaleko Vaišálí. K této konfederaci patřili také Ugrové (P Ugga), Bhógové, Ikšvákuovci (P Okkáka) aj. Později se do popředí prodrali Ličchaviové, kmen asi sinotibetský, a svůj význam si podrželi i v dalších staletích. Okolní státy s nimi pěstovaly přátelské styky; například král Bimbisára měl za manželku ličchavskou princeznu, jedna z chotí Čandragupty I. z dynastie Guptovců (vládl v letech 320–335 n. l.) byla též z královského rodu ličchavského a s královským rodem nepálským byli Ličchaviové příznění až do 7. století n. l.

Malla nebo Mallaka se dělila na dvě části, severní a jižní, jejichž hlavními městy byly Kušinagara (P Kusinára, dnešní Kasija na východ od Górahpuru) a Pápa (P Páva, dnešní Pappaur nedaleko na východ od Sívanu). Byl to svaz několika kmenů zprvu pod vládou náčelníka nebo krále, později si však zvolili radu starších.

Vatsa či Vatsja (P Vačcha) se rozkládala na březích Jamuny. Hlavním městem bylo Kaušámbí (P Kósambi, dnešní Kósam nedaleko Iláhábádu na západ). Panoval tu král Udajana (P Udéna), přívrženec buddhismu, jenž byl v boji s avantickým Pradjótou Divousem poražen a Vatsa připojena k Avantí. Udajanovým synem byl Bódhikumára.

Čédi (P Čėti) se rozkládalo v dnešním Bundélkhandu. Hlav-

ním městem bylo Šuktimatí (P Sotthimatí, Sotthivatí), leč nevíme, kde.

Páňčála (P Paňčála) byla rozdělena na část severní a jižní; hranicí tu byla řeka Ganga. Hlavními městy byly Ahiččhatra (P Ahiččhatta, dnešní Rámnagar na západ od Barélí) a Kámpilja (P Kampilija, Kampilja, dnešní Kampil u Fatégharhu v okrese Farruchábád).

Kuru či Puru s hlavním městem Indraprasthou (P Indappattha, dnešní Indarpát na okraji Dillí). V době rozkvětu ostatních států ztratili už Kuruovci svůj někdejší význam.

Matsja (P Mačča) ležela v dnešním Rádžasthánu a jejím hlavním městem byla Virátanagara (dnešní Bairát na sever od Džajpuru).

Šúraséna (P Súraséna) měla za své hlavní město Mathuru na řece Jamuně. Šúrasénský král se jmenoval Subáhu a měl přízvisko Avantíputra (P Avantíputta), „syn Avantí“; buď tedy jeho matka pocházela z královského rodu avantíského, což by svědčilo o dřívějších přátelských a spojeneckých vztazích těchto dvou států, anebo to vyjadřovalo Subáhuovu politickou závislost na Avantí.

Ašmaka či Ašvaka (P Assaka) se rozkládala na březích Gódávarí. Jejím hlavním městem byla Pratisthána (P Pótana, Pótálí, dnešní Paithán v Maháráštre).

Avantí bylo jedním z nejmocnějších království té doby. Jeho sídelním městem bylo Udždžajiní (P Udždžéni, dnešní Udždžain na sever od Indauru). Za časů Buddhových tu panoval král Pradjóta (P Padždžóta), v buddhistických textech zvaný Čandapadždžóta, Pradjóta Divous, představovaný co odstrašující příklad zpupného zloducha. V krásném písemnictví je Udždžajiní charakterizována jako kadlub přepychu a rozmařilosti, je však známo také co středisko astronomie – byl tam stanoven nultý poledník.

Gándhára (P Gandhára) zabírala část dnešního Afghánistánu kolem Kábulu, Kašmír a kraje v poříčí řek Kunáru a Sindhu a kolem hlavních měst Takšašily (P Takkhasila, nedaleko dnešní-

ho Šáhdhéří v Pákistánu) a Purušapury (P Purisapura, dnešní Pešávar).

Kambódža nebo Kambudža, stát spojovaný se severozápadem Velké Indie, nebyla dosud uspokojivě identifikována. Není však vyloučeno, že obyvatelé tohoto státu kolonizovali jihovýchodní Asii a že název dnešní Kambodži má svůj původ právě zde.

Tyto státy mezi sebou často válčily, ale bez výraznějších úspěchů. Dříve nejmocnější Puruovské či Kuruovské království tiše skomíralo a opravdová válka, která za to stála, vypukla jen mezi Magadhským královstvím a republikánskou konfederací Vrdždži, ale i ta se vlastně táhla doztracena.

Zdá se, že Magadhsko bylo ze všech tehdejších států nejméně ortodoxní. Rozkládalo se na samém kraji bráhmanského vlivu a jeho vladaři rozvinuli vysoce autokratický a centralizovaný vládní systém, jenž bráhmanismus vůbec nepotřeboval a ani s ním nijak nepočítal. Bráhmanismus totiž ani tolik nepodporuje panovnickou moc, jako spíš ukládá panovníkům a státu různé povinnosti a klade jim všeliké překážky a omezení. Tomu se moudří králové magadhští obratně vyhnuli. Autoritativní védské sbírky sice nikterak nedávají přednost zrovna monarchii co ideální státní formě před formami jinými, avšak pozdější bráhmanská tradice ji prosazuje stále silněji. Mladší, védské texty, jejichž většina byla sestavena právě v době rozkvětu Kuruovského království v 9. století před n. l., se výslovně zmiňují o republikánských vládách v sousedství Kuruovců.

V době Buddhově se tento politicko-ideologický boj stával bojem o ekonomickou sílu, o politickou moc a o řídící administrativní vliv. Bráhmanská tradice neměla mnoho toho, co by mohla nabídnout jak lidu, tak vládčům. Její rituály i její ideologie a filozofie jako by vyčpěly a pozbyly bývalého lesku. Tady už zdaleka nešlo o ustavení šťastného a blaženého království, na jehož trůně by seděl dobrotivý a spravedlivý král vládnoucí podle tradičních zvyků a obyčejů védské společnosti, který by pečoval o své poddané i o sobě poplatné vazaly spravedlivě a laskavě, byť občas se zaslouženou přísností, jsa veden kodexem královských

povinností, jak byl zapsán ve védách a jak ho vykládali bráhmani.

V tradiční staroindické společnosti mohl každý prostý jedinec prožít svůj život v poměrném klidu a svobodně, pídě se po přiměřenostech a dobrotách tohoto světa a dosahuje jich v přiměřeně vyšší či nižší míře; a neporušoval-li dharmu (P dhamma s poněkud posunutým významovým obsahem), totiž bráhmanské pojetí povinností, spravedlnosti a řádu, přispívalo to k jeho vážnosti a obecné úctě k němu. Avšak to se změnilo.

Hospodářský pokrok v 6. století před n. l., těžba přírodních zdrojů, rozvoj řemesel a především obchodu a to i zahraničního – to všechno dohromady ve společnosti uvolnilo zcela nové síly; místo dosavadní míry hodnoty, jíž byl hmotný majetek, především krávy, hovězí dobytek (*Bos indicus*), se rozvinula peněžní ekonomie. Nebývalý vzrůst bohatství se řídil vlastními živelnými zákony oběhu a státní moc se snažila, seč mohla, zvládnout tento nepřehledný stav zákonnými opatřeními. Nová společenská třída obchodníků bohatla, ba někteří kupci byli mohovitější než sám král, jenž se tomu snažil bránit vyhlašováním nových hospodářských zákonů a předpisů, ustanovováním různých daní a poplatků, často směšně svévolných, a konfiskacemi pod jakkoli vratkými záminkami. Byl to i krutý zápas politické moci s ekonomickou silou.

Panovníci severní Indie zkoušeli nejružnější nové formy vládních systémů, ale všechno to tíhlo k soustředění absolutní moci v rukou monarchových. Mnozí občané této společnosti počali pociťovat postupné oklešťování svých svobod, nebyli si jisti majetkem ani životem a svou budoucnost viděli temnou a stále horší a horší.

Mezi lidmi se tehdy hodně mluvilo o skutečných i bájných ‚starých zlatých časech‘ a o spravedlivých a šlechetných panovnících, kteří udržovali svět v harmonii a ve štěstí, ale tento neskutečný vzor vyvěrající z bráhmanské tradice nemohl nic změnit na syré skutečnosti, že nová společnost je ovládána a řízena penězi a bezohlednou silou.